

<https://doi.org/10.62837/2026.3.95>

TÜNZALƏ NƏBIYEVA
Az, MİU nəzdində İnşaat Kolleci
Bakı, İ.Zülalov küçəsi, 10
nabiyevatunzale@gmail.com

TƏLƏBƏLƏRİN DÜŞÜNMƏ QABİLİYYƏTİNİN İNKİŞAF
ETDİRİLMƏ YOLLARI
XÜLASƏ

Müasir dövrdə təhsil sisteminin qarşısında duran əsas vəzifələrdən biri tələbələrin yalnız bilik toplaması deyil, həm də düşünmə qabiliyyətlərinin inkişafıdır. İnformasiya bolluğu şəraitində tələbələrin analitik, tənqidi və yaradıcı düşünmə bacarıqlarına yiyələnməsi onların gələcək peşəkar fəaliyyətində uğur qazanmasının əsas şərtlərindən biridir. Bu məqalənin məqsədi tələbələrin düşünmə qabiliyyətinin inkişaf etdirilmə yollarını araşdırmaq və pedaqoji praktikada tətbiq oluna biləcək metodları təqdim etməkdir. Tələbələrin düşünmə qabiliyyətinin inkişafı müasir təhsil sisteminin prioritetlərindən biridir. Aktiv tədris metodları, interaktiv texnologiyalar, fərdi yanaşma və yaradıcı fəaliyyətlər bu prosesdə mühüm rol oynayır. Müəllimin istiqamətləndirici rolu və tələbələrin öz fəaliyyəti isə bu bacarıqların formalaşmasını daha da sürətləndirir. Nəticədə tələbələr yalnız akademik biliklərə yiyələnmir, həm də müstəqil qərar qəbul etmə, problemləri həll etmə və yeni ideyalar yaratma bacarıqlarını inkişaf etdirirlər. Bu isə onların gələcək peşəkar və sosial həyatında uğur qazanmasının əsas şərtidir.

Açar sözlər: müəllim tələbə bilik şərt məqalə düşünmək vərdişlər müstəqil

Düşünmə qabiliyyəti insanın məlumatları qavrama, təhlil etmə, müqayisə aparma, nəticə çıxarma və yeni ideyalar formalaşdırma bacarığıdır. Psixologiyada düşünmə insanın idrak fəaliyyətinin ali forması hesab olunur. Pedaqoji baxımdan isə düşünmə qabiliyyəti tələbənin öyrənmə prosesində müstəqil qərar qəbul etməsi, problemləri həll etməsi və yaradıcı yanaşma sərgiləməsi ilə ölçülür. Düşünmə qabiliyyəti bir neçə növdə təzahür edir:

Tənqidi düşünmə – faktların obyektiv təhlili və düzgün nəticə çıxarma bacarığı;

Analitik düşünmə – məlumatları hissələrə bölərək əlaqələri müəyyənləşdirmək;

Yaradıcı düşünmə – yeni ideyalar, innovativ həll yolları tapmaq.

Tənqidi düşünmə yalnız faktların təhlili deyil, həm də intellektual dürüstlük, yenilikçi yanaşma və özünə nəzarət kimi xüsusiyyətlərin sintezidir. Bu bacarıqlar tələbələrdə formalaşdıqda, onlar daha müstəqil, yaradıcı və obyektiv qərarlar qəbul edə bilirlər. Tənqidi düşünmənin spesifik xüsusiyyətləri : **Rasional təhlil** – faktların emosiyadan uzaq, obyektiv şəkildə qiymətləndirilməsi. **Skeptik yanaşma** – hər bir

şünmə bacarıqlarına ehtiyac duyurlar. Bu bacarıq yalnız akademik sahələrdə deyil, gündəlik həyatımızda, iş fəaliyyətində və şəxsi münasi bətlərdə də əvəz olunmazdır. Tənqidi düşünmək həmçinin yaradıcı yanaşma ilə də sıx əlaqəlidir.

Təlim zamanı tələbələr yeni ideyalar və perspektivlər inkişaf etdirmək üçün mövcud bilikləri tən qidi baxışla təhlil etməlidirlər. Bu proses daha geniş düşünmə qabiliyyəti, yenilikçilik və cəmiyyətdə sosial dəyişikliklər yaratmaq üçün əsas vasitələrdən biridir. Tənqidi düşünmə yalnız faktları əzbərləmək deyil, eyni zamanda bu faktların analitik təhlilini, dərin düşünməyi və praktik həyatda tətbiq olunmasını əhatə edir. **(1,58)**.

«Yaradıcı və tənqidi düşüncə bir-birindən fərqli, lakin tamamlayıcı yanaşmalardır. Hər iki düşüncə tərzinin insanın problemləri daha effektiv həll etməsinə, innovativ yanaşmalar tətbiq etməsinə və qərar qəbul etmə prosesində daha hərtərəfli düşünməsinə imkan yaradır. Onların sintezi isə daha çox məhsuldarlıq, daha dəqiq nəticələr, kompleks problemlərə daha yaradıcı həll yolları təmin edir. Yaradıcı düşüncə ənənəvi yanaşmalardan uzaqlaşaraq fərqli, yeni və orijinal ideyalar yaratmağa imkan verir.» **(2,23)**

«Müəllimlər tələbələrdən dərslər sonunda reflektiv esse və ya yazı tapşırığı hazırlamalarını tələb edə bilirlər. Bu yazı vasitəsilə tələbə öyrəndiyi məlumatların doğruluğunu və praktikasını qiymətləndirir, əldə etdiyi bilikləri şəxsi təcrübəsi ilə əlaqələndirir. Tənqidi düşüncənin inkişafına tədqiqat layihələri dəstək verir. Tələbələrə müəyyən bir mövzu üzrə tədqiqat aparmaq, məlumat toplamaq və analiz etmək tapşırılır. Bu zaman tələbə müxtəlif mənbələrə əsaslanaraq mövzunu araşdırır və dərin təhlillər aparır. Tədqiqat prosesində tələbə öz düşüncəsini inkişaf etdirir və yeni nəticələrə gəlir. Tələbələrə müəyyən bir mövzuya fərqli perspektivlərdən baxmaq imkanı yaratmaq tənqidi düşüncənin inkişafına təkan verir» **(3,40-41)**.

Tənqidi düşüncə tədris prosesində şagirdlərin və tələbələrin dərinləndirən öyrənmə bacarıqlarını formalaşdırmaqla uzunmüddətli təsir göstərir. Bu bacarıqlar yalnız akademik uğurlara deyil, eyni zamanda onların gündəlik həyatda müstəqil və məsuliyyətli qərarlar verməsinə, problemləri daha dəqiq və məntiqi şəkildə həll etməsinə şərait yaradır. Tənqidi düşüncəni inkişaf etdirən tədris metodları şagirdlərin yaradıcı potensiallarını da üzə çıxarır, onları cəmiyyətin aktiv və yenilikçi fərdləri olmağa təşviq edir. Tədris prosesində tənqidi düşüncəyə əsaslanan yanaşmalar tələbələrin öyrənməyə yanaşmalarını tamamilə dəyişdirə bilər. Bu yanaşmalar tələbələrə passiv öyrənmələrdən aktiv tədqiqatçılara çevirir, onların intellektual inkişafını dəstəkləyir. Uzunmüddətli perspektivdə tənqidi düşüncə bacarıqlarına yiyələnən şagirdlər təkcə təhsil sahəsində deyil, həm də peşə həyatlarında daha çevik və qərarlı olurlar. Məhz bu xüsusiyyətlər müasir dünyada sürətli dəyişikliklərə uyğunlaşma və müxtəlif sahələrdə uğur qazanma imkanlarını artırır. Gələcək cəmiyyətlərdə tənqidi düşünmə bacarıqları daha da əhəmiyyət qazanacaq. İstənilən peşə sahəsində kompleks problemlərin həlli, innovasiya və yaradıcı yanaşmalar tənqidi təhlilə əsaslanan qərarlar tələb

edir. “Texnologiyanın və məlumat axınının sürətli inkişafı insanları böyük miqdarda məlumatla üz-üzə qoyur və bu məlumatları düzgün təhlil etmə, həqiqətləri yalanlardan ayırma qabiliyyəti kritik rol oynayır. Belə bir dövrdə müstəqil düşünmə və tənqidi təhlil bacarığı insanları həm sosial, həm də peşəkar sahələrdə fərqləndirəcək əsas amillərdən biridir.” (4,54)

Müasir dövrdə təhsil yalnız biliklərin ötürülməsi ilə məhdudlaşmır, həm də tələbələrin analitik düşüncə qabiliyyətlərinin formalaşdırılmasını hədəfləyir. Analitik düşüncə tələbələrə məlumatı dərinliklə təhlil etmək, faktları müqayisə etmək, məntiqi nəticələr çıxarmaq və müstəqil qərarlar qəbul etmək imkanı verir. Bu bacarıq onların həm akademik uğurlarında, həm də gələcək peşəkar fəaliyyətlərində mühüm rol oynayır.

Analitik düşüncənin inkişaf yolları aşağıdakılardır

Kritik təhlil bacarıqlarının formalaşdırılması

Məlumatın etibarlılığını yoxlamaq.

Faktları subyektiv fikirlərdən ayırmaq.

Müxtəlif mənbələri müqayisə edərək obyektiv nəticələr çıxarmaq.

Araşdırmalar göstərir ki:

Kritik təhlil bacarıqları tələbələrdə informasiyanın obyektiv qiymətləndirilməsinə imkan yaradır.

Problemlərin həllinə yönəlmiş tədris metodları analitik düşüncənin inkişafında mühüm rol oynayır.

Aktiv tədris üsulları (debatalar, müzakirələr, qrup layihələri) tələbələrin müstəqil və yaradıcı düşünməsini stimullaşdırır.

Fənlərarası yanaşma analitik bacarıqların daha geniş kontekstdə tətbiqinə şərait yaradır.

Müstəqilliyin təşviqi tələbələrin öz öyrənmə prosesinə cavabdeh olmasını təmin edir.

Tələbələrin analitik düşüncə tərzinin inkişafı müasir təhsilin əsas prioritetlərindən biridir. Bu bacarıq onların akademik uğurlarını artırmaqla yanaşı, gələcək peşəkar fəaliyyətlərində müstəqil qərar vermə, problem həll etmə və liderlik qabiliyyətlərini formalaşdırır. Təhsil prosesində analitik düşüncənin inkişafına yönəlmiş metodların tətbiqi tələbələrin intellektual potensialını gücləndirir və onları cəmiyyətin fəal üzvlərinə çevirir.

RESUME

TUNZALE NABIYEVA

WAYS TO DEVELOP STUDENTS' THINKING SKILLS.

Key words a teacher, a student, a knowledge, condition, article, skills, independent

«Critical thinking is a vital element in education, as it helps students strengthen their logical and analytical abilities. By cultivating this skill, learners are encouraged to question information, examine it carefully, consider multiple viewpoints, and reach objective conclusions while making independent choices» (5, 67).

It serves as a foundation for deeper learning, effective problem-solving, and creativity in the classroom. Moreover, critical thinking contributes to academic achievement, turning students into active participants in their own learning and equipping them with reasoning skills essential for future careers. Integrating this skill into teaching not only fosters independence and creativity but also plays a pivotal role in shaping tomorrow's leaders. Ultimately, critical thinking in education goes beyond memorizing facts—it emphasizes analyzing and applying knowledge in real-life contexts, making it an invaluable tool for lifelong success.

Students' thinking skills can be developed most effectively through active learning strategies such as problem-solving, questioning techniques, debates, and project-based activities. These approaches encourage analysis, creativity, and reflection, preparing learners for both academic success and real-world challenges.

Developing thinking skills is not just about academic performance—it prepares students for **decision-making in everyday life, leadership roles, and adapting to complex global challenges**. Employers increasingly value graduates who can **analyze, evaluate, and innovate**, making these skills essential for career success.

In contemporary education, the cultivation of thinking skills among students has become a central priority. The rapid expansion of information, technological innovation, and the complexity of global challenges demand learners who can analyze, evaluate, and synthesize knowledge rather than merely memorize facts. Thinking skills—encompassing critical, creative, and reflective dimensions—are essential for academic success, professional competence, and responsible citizenship. Developing these skills requires intentional pedagogical strategies that engage students in active learning, problem-solving, and reflective practices.

РЕЗЮМЕ

Тюнзалия Набиева

СПОСОБЫ РАЗВИТИЯ МЫСЛИТЕЛЬНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ СТУДЕНТОВ

Ключевые слова: учитель, студент, знание, условие, статья, навыки, независимый

Развитие мыслительных способностей студентов является одной из ключевых задач современного образования. В условиях стремительного роста информации и необходимости принимать самостоятельные решения критическое и творческое мышление становятся важнейшими компетенциями, обеспечивающими успешность как в учебной, так и в профессиональной

деятельности. Современное образование ориентировано не только на передачу знаний, но и на формирование у студентов навыков мышления, которые позволяют им анализировать, сопоставлять, критически оценивать информацию и находить творческие решения. Развитие мыслительных способностей становится фундаментом для успешной учебы, профессиональной деятельности и личностного роста. Развитие мыслительных способностей студентов — это комплексный процесс, включающий критическое и творческое мышление, самостоятельность, активные методы обучения и междисциплинарный подход. Эти навыки не только обеспечивают успешность в учебе, но и формируют основу для будущей профессиональной и личностной реализации. Развитие критического мышления студентов возможно через сочетание активных методов обучения, проектной деятельности и систематического анализа информации. Наиболее эффективными считаются проблемное обучение, дискуссии, кейс-методы и интеграция цифровых технологий. Для эффективного развития критического мышления у студентов необходимо комбинировать разные подходы: проблемное обучение, проектную деятельность, дискуссии и цифровые инструменты. Важно создавать образовательную среду, где ценится аргументированность, самостоятельность и рефлексия, а преподаватель выступает не источником готовых знаний, а модератором процесса поиска истины.

İstifadə Olunan Ədəbiyyat

1. Ağayev, V. Təlim texnologiyaları və tənqidi düşünmə. Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 2012
2. Əliyev, F. Tənqidi təfəkkür və onun təlimə təsiri. Azərbaycan Dövlət Universiteti, 2018
3. Kökdemir, D. Tənqidi düşüncə və qərar qəbul etmə. Nobel nəşriyyatı, 2019
3. Facione, P. A. Critical Thinking: A Statement of Expert Consensus for 4. Purposes of Educational Assessment and Instruction. American Philosophica, 2020
5. Paul, R., & Elder, L. Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Professional life, 2022

Rəyçi f.f.d. Ü.Sultanlı